

Archeologický výzkum hradu Rokštejna v letech 2007 - 2009 (sezóna 26. - 28.)

Archaeological research
of castle Rokštejn in years
2007 - 2009 (seasons 26. - 28.)

Jana Mazáčková - Zdeněk Měřinský

Další tři sezóny archeologického výzkumu hradního areálu hradu Rokštejna byly prováděny za podpory výzkumného záměru MŠMT MSM0021622427. Dispozici dlouhodobě zkoumané hradní lokality (od roku 1981) doplnila nová obytná budova ze druhé a třetí fáze existence hradu. Revizní výzkum odhalil odlišný vývoj ve výstavbě horního hradu než byl doposud uznáván a změnil podobu nejstarší fáze hradu na konci 13. a počátku 14. století. Archeologický odkryv probíhal ve čtyřech částech hradu, a to na západním parkáně ve čtvrcích 4/7-4/8, v dolním paláci v tzv. prostoru C, při vnější severní zdi dolního paláce ve čtvrcích 6/8-7/8. Revizním výzkumem se znovu odkryly situace na horním hradě v uličce mezi stávající hradbou a věží horního hradu a dále v prostoru A horního paláce, kde prováděl amatérský archeologický výzkum B. Coufal ve druhé polovině padesátých let 20. století a zanechal k němu minimální terénní popis (obr. 1).

Dokončení odkryvu prostoru C dolního paláce proběhlo v sezóně 2009. V předchozích sezónách se dokumentovala v západní polovině prostoru C mocná požárová vrstva, která překrývala písčitou sešlapanou provozní vrstvu suterénu paláce (obr. 2). V západní části prostoru byl zachycen ostrý zlom skalního podloží, pod jehož hranou bylo vystavěno zdivo paláce. Provozní vrstva paláce kryla sled několika starších fragmentárně doložených situací. V prostoru zlomu byl zachycen útržek původního terénu před výstavbou dolního paláce, na který nasedaly zbytky požárem zničených dřevěných konstrukcí. V situaci fragmentárních vrstev se projevilo stavební narušení při úpravě hrany zlomu a základového žlabu pro západní zeď budovaného paláce. Ve výplni základového žlabu západní zdi dolního paláce byl objeven zlomek skleněné blíže neurčitelné nádoby. Recentní antropogenní zásah, který neuvádí ve svých terénních denících B. Coufal, představoval sondu v podobě písmene L v severozápadním rohu dolního paláce. Výkop vyplňoval smíšený zásyp původních uloženin s recentními nálezy. Na dně narušení byla dokumentována železná tyč T průřezu vražená pod základ

zdiva západní stěny dolního paláce.

V prostoru čtvrců 6/8-7/8-7/9 byl dokumentován při severní stěně dolního paláce několikafázový objekt 004/09 se stopami pyrotechnického zařízení (obr. 3). Po odebrání kamenné destrukce ve čtvrci 6/8 narušené výzkumem B. Coufala v jeho jihozápadní části se odkryly zbytky kamenné stavby s úpravou podlah přistavěné k dolnímu paláci východní zdi na spáru. Západní stěnu objektu narušil zásah amatérského výzkumu B. Coufala. První fáze představovala kúlovou konstrukci zapuštěnou do maltové vyrovnávky nádvoří, která se přimykala k severní stěně dolního paláce. Poté následovala kamenná fáze s otopným zařízením v severozápadním rohu a kamenným soklem v severovýchodním rohu vytvořeným ze starší východní zdi vedoucí k paláci ve směru jih-sever. Stopy po třech kúlových jámách (obj. 006/09, 007/09, 008/09) částečně překryla západní zeď objektu 004/09 a stavební vyrovnávka, na které je zachycena další maltová úprava (obr. 4). Jedná se pravděpodobně o podlahu objektu 004/09. V podlaze se nadále projevovala kúlová jamka 006/09. Na maltové podlaze vznikla zašlapáním provozní vrstva, která částečně korespondovala s propáleným místem v severozápadním rohu. Severozápadní roh objektu byl využíván pro pyrotechnické účely již před výstavbou uzavřeného kamenného objektu s jeho maltovou podlahou. Místo topeniště se stále obnovovalo až do poslední fáze existence kamenného objektu 004/09, kdy je doložen zánik topeniště a jeho spojení s provozní vrstvou objektu. Starší fázi pyrotechnického zařízení částečně narušila výstavba severní zdi. Nárůst provozní vrstvy si vyžádal úpravu v podobě částečného dláždění objektu z plochých kamenů a cihel. Kamenné zdivo objektu dokládá velmi pravděpodobně několikanásobnou výstavbu se substrukcí východní zdi staršího kamenného objektu. Snesené zdivo ve východní části se dochovalo v podobě soklu v severovýchodním rohu a původně korespondovalo se západní zdí, která byla po narušení a nové přestavbě provázána se severním nově budovaným zdivem, které objekt uzavřelo a narušilo původní situaci. Také nově postavená východní stěna byla již provázána se severním zdivem.

Provozní vrstvu v objektu uzavřela požárová vrstva s následnou suťovou destrukcí. Střechu objektu 004/09 nejpozději v poslední fázi existence objektu kryla pálená střešní krytina v podobě prejzů. Pálená střešní krytina se při prvotní interpretaci archeologických situací vztahovala k destrukci střechy dolního paláce v souvislosti s odkryvem hradní kuchyně za východní zdí objektu 004/09. Na provozní vrstvě překryté požárem střešní konstrukce a v samotné požárové vrstvě bylo minimum hřebíků stejně jako kuchyňské nebo stolní

keramiky. V objektu byla nalezena jedna podkova a fragment rukojeti nožovitého tesáku. Stav provozní vrstvy překryté požárovou vrstvou svědčí o vyklizení objektu.

Situace na západním parkáně ve čtverci 4/7 a 4/8 překrývala povrchová vrstva ve čtverci 4/7 s obsahem materiálu z interiéru dolního paláce. Následovala suť západní hradby, uzavírající provozní vrstvy samotného parkánu, do kterého se vstupovalo výpadní parkánovou brankou v blízkosti skalního suku ve čtverci 5/8. Po výstavbě parkánové hradby, po které zůstal viditelný zásah do starších situací ve svahu pod hlavní hradbou, překryla stavební aktivity nového parkánu provozní vrstva. Starší situace narušené stavebními aktivitami výstavby hlavní hradby představovaly zánik nejstarší hradby horního hradu, která se z nároží horního hradu vylomila a roztříštila o skálu. V její destrukci se stopami požáru byl odkryt nůž, ostruha a hrot (obr. 5).

Revizní výzkum proběhl v prostoru A horního paláce (západní místnost) a čtverců u paty věže horního hradu a v uličce mezi stávající hradbou a věží. V prostoru A probíhal amatérský archeologický výzkum již v polovině padesátých let 20. století pod vedením B. Coufala, který situaci částečně slovně popsal, ale odkryté situace nedokumentoval. Odstraněná navážka z Coufalova amatérského výzkumu obsahovala větší množství fragmentů nádobkových kachlů a dva kovové artefakty. Na upraveném skalním podloží pro výstavbu paláce byl v západní části suterénu prostoru A dokumentován základový žlab hradby první fáze hradu a substrukce staré hradby byla použita jako základ zdiva části západní stěny paláce (obr. 6). V severozápadním rohu objektu byla tvrdě vylitá maltová vyrovnávka související s výstavbou nároží paláce. Pod obloukovým pasem příčky mezi komorami A a B byla odkryta a dokumentována mladší vestavěná zeď založená na komunikačním povrchu zašlapané písčité vyrovnávky skalního podloží. Zeď uzavírala suterénní místnost A a ponechala do ní zmenšený zajištělný vstup. Zdivo vestavěné příčky kombinovalo převážně kámen a vyvážané cihly ve špaletě dveří. V hmotě zdiva se objevily i fragmenty kuchyňské keramiky.

Revize v okolí věže horního hradu se týkala čtverců 6/9-6/10, 5/9-5/10, 4/9-4/10 a 3/9-3/10. Subtilní hranolová věž je v jižní části založena na zdivu nejstarší doložené kamenné hradby a její západní stěna nasedá na starší kamenné konstrukci (obr. 7). Zdivo zachycené u jihozápadní paty věže sedí na společné na maltu zděné vyrovnávce, vede přes zarovnanou substrukci starší hradby a provazuje se se stávající hradbou. Situace nasvědčuje pravděpodobné současnosti hradby a věže a velmi nízké příčky snad fragmentu

prahu. Nový stavebněhistorický průzkum věže a horního paláce prokázal současnost výstavby třetího a čtvrtého patra věže a stavebních úprav v podobě přízdívky v nejvyšším patře horního paláce. Pojmenování struktury paláce se liší, Z. Měřinský používá pro nejvyšší podlaží označení druhé patro v souvislosti s užíváním pojmu zvýšeného přízemí, podle L. Šabatové, M. B. Soukupa a T. Kyncla je nejvyšším patrem čtvrté podlaží v souvislosti s popisem suterénu paláce jako prvního podlaží (Měřinský 2007, 67; Šabatová - Kyncl - Soukup 2010, 194).

Dendrochronologická analýza lešeňového nosníku dochovaného ve zdivu u vstupu do prvního patra věže zjistila jeho pokácení v letech 1306/1307. Zjištěné datum smýcení zachycuje fázovitost výstavby hradu a výstavbu věže kolem roku 1307 stejně jako zánikový horizont nejstarší fáze hradní lokality dokumentovaný na objektu v podobě zahloubeného suterénu západně od stávající věže a objektech 95 a 92 v areálu nádvoří horního hradu (<http://www.dendrochronologie.cz/databaze>; Mazáčková rukp. dizertační práce; Šabatová - Kyncl - Soukup 2010, 205, 207 - 208).

Nádvoří horního hradu nevykazuje souvislý bohatý nárůst uloženin jako některé úseky dolního hradu. Prostor současného nádvoří narušovaly stavební úpravy nebo mladší amatérský odkryv, a tak se starší situace např. první kamenné fáze hradu dochovaly jen v útržcích. V této nejstarší kamenné fázi hradu se prostor nádvoří vymezoval kamennou hradbou. Západní průběh původní kamenné hradby tvoří základ stávající hradby, zabíhá pod zdivo horního paláce a stáječící se základový žlab hradby v severní části je doložen v suterénu A (západní prostor) horního paláce. Další stopy po hradbě setřely úpravy skalního podloží v podobě do skály zasekaného suterénu horního paláce se vstupní šjí. Východní dochovaný starý hradební pás narušila výstavba jižního zdiva dolního paláce. Stopy po hradbě v jižní části východního úseku setřela výstavba objektu přiložená k východní stěně stávající věže. Dále byla hradba dokumentována až v jihovýchodním nároží. Z této části obíhá substrukce zdiva skalní suk a zabíhá v západním úseku pod stávající hradební zeď, které její hmotu až do výše 1 m v jihozápadním nároží využívá. Tato výška souvisí i s dokumentovanou výplní ke starší hradbě přiloženého objektu se zasekaným suterénem do skály a úpravou podlahy. Destrukce nejstarší kamenné hradby s útržky stop požáru v doprovodu militáři byla prokázána v prostoru západního parkánu. Zdokumentovaná substrukce zdiva nejstarší doložené kamenné hradby se obtáčí kolem skalního suku. V jižním úseku zabíhá pod stávající věž, ale v jihovýchodním nároží stojí věž na skalním stupni,

který původně tvořil součást zdiva starší hradby. V těchto místech není již doložen kontakt mezi oběma strukturami.

Vstup do horního hradu přes příkop vylámaný do skály zajišťovala dřevěná konstrukce přístupového mostku, jehož hmotu podbíraly sloupy postavené na kamenných pilířích založených do dna příkopu. Umístění pilířů ukazuje na směr původní dřevěné konstrukce ke vstupu nejpozději pro fázi 1B, jak částečně rekonstruovali již Z. Měřinský a M. Plaček (1989, 16, obr. 2). Mostek vedl k bráně prolomené do dnes neexistující hradby. Umístění pilířů nesouhlasí s rekonstruovaným vstupem v nejstarší kamenné hradbě ani ve stávající doložené hradbě.

V objektu 130 s původním uložením kostry novorozence pod patou zdiva horní věže a příčky vedoucí ke stávající hradbě byla zachycena situace starší nebo současná s první kamennou hradbou hradu. Před poškozením situaci chrání substrukce zdiva starší kamenné hradby a zděné vyrovnávky pod patou věže.

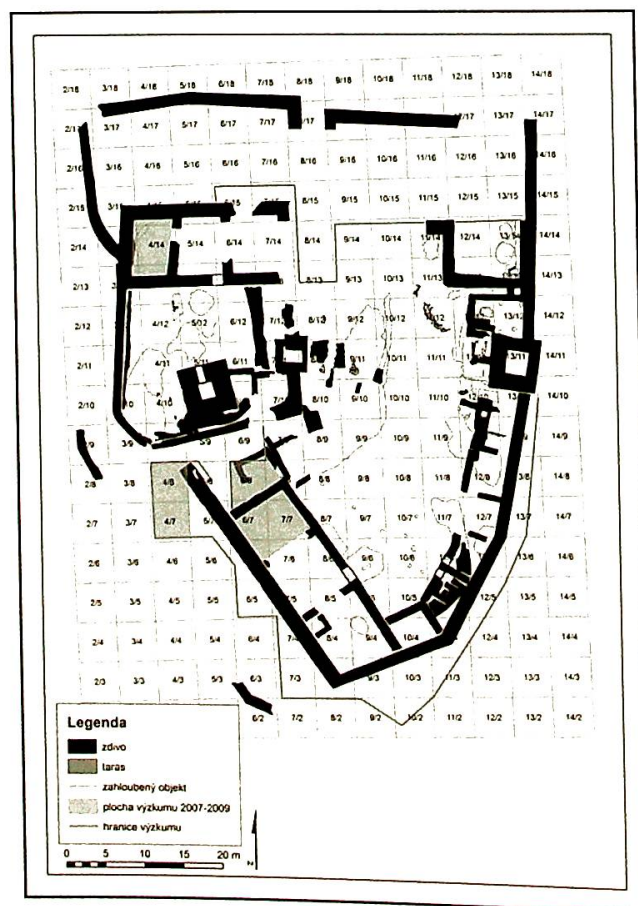
Revizní výzkum dokumentoval průběh starší kamenné hradby a v součinnosti s dendrochronologickým datováním lze položit zánik první kamenné fáze hradu označované v současné době jako 1A kolem roku 1307. K této události se váže pravděpodobně i útržek původního povrchu terénu se

stopami požárem zaniklých dřevěných konstrukcí dokumentovaných na jeho povrchu v prostoru C dolního paláce. Objekt 004/09 přiléhající severně k dolnímu paláci souvisí s existencí hradu až v jeho druhé nebo jen závěrečné fázi.

Literatura:

- Mazáček, J., připravovaný rukp. Dizertační práce: Zánikové horizonty hradu Rokštejna dokumentové militáři a vojenskými objekty v okolí hradu v širším středoevropském kontextu. Rukopis dizertační práce. Brno.
- Krejsová, J. - Měřinský, Z., 2007: 25. sezóna archeologického výzkumu hradu Rokštejn, k. ú. Panská Lhota. Archeologické výzkumy na Vysočině 1/2007, 44 - 46.
- Měřinský, Z., 2007: Hrad Rokštejn. Dějiny, stavební vývoj a výsledky čtvrtstoletí archeologického výzkumu 1981 - 2006. Brnice-Brno.
- Měřinský, Z. - Plaček, M., 1989: Rokštejn, středověký hrad na Jihlavsku (jeho dějiny, stavební vývoj a výsledky archeologického výzkumu 1981 - 1989). Brno-Brnice.
- Šabatová, L. - Soukup, M. B. - Kyncl, T., 2010: Nové poznatky z průzkumů hradu Rokštejn. Dějiny staveb 2009, 193 - 209.

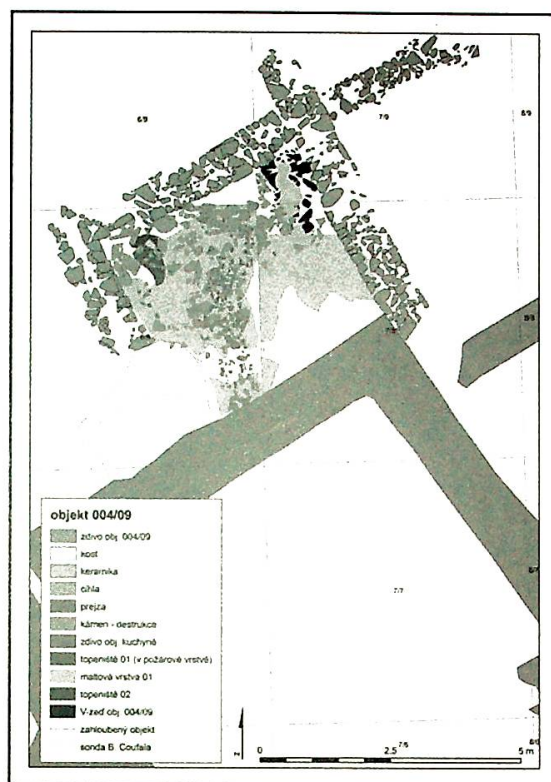
<http://www.dendrochronologie.cz/databaze>

Obr. 1: Plán hradu s vyznačením zkoumané plochy v letech 2007 - 2009.

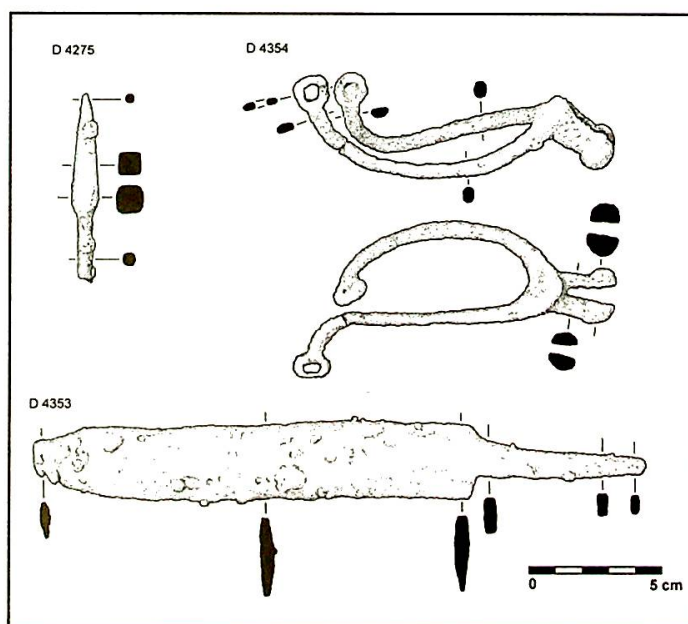
Obr. 2: Odebírání kontrolního bloku v dolním paláci: povrch černé požárové.

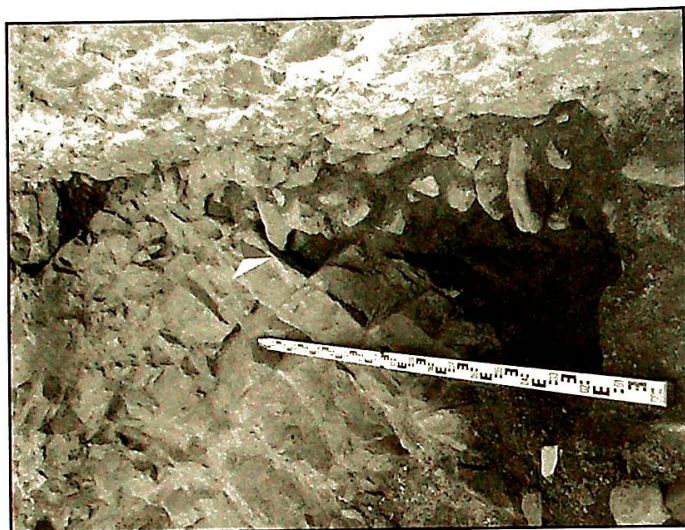
Obr. 3: Situace v objektu 004/09.

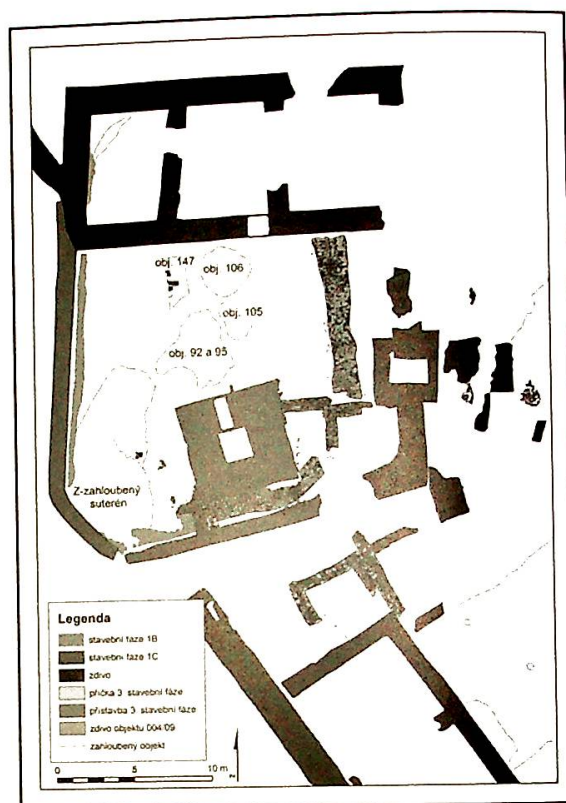
Obr. 4: Podlaha tvořená nejstarší maltovou vyrovnavkou (maltová vrstva 02) v objektu 004/09.

Obr. 5: Nálezy militárií

Obr. 6: Substrukce nejstarší kamenné hradby horního hradu pod západní zdí komory A horního paláce, viditelný zasekaný do skály základový žlab a pro výstavbu paláce upravené skalní podloží.

Obr. 7: Situace v areálu horního hradu s vyznačenými základními třemi stavebními fázemi a jejich subfázemi.